

Краєзнавча діяльність наукової бібліотеки ВНМУ імені М. І. Пирогова у висвітленні історії університету. Обмін досвідом

У світлі останніх доленосних подій в Україні: Революції Гідності, жертвеного подвигу Героїв Небесної Сотні, збройного протистояння на сході країни зростає роль краєзнавчої діяльності, зокрема в царині історико-медичного краєзнавства. Любов до рідної мови, рідного краю, знання його правдивої історії, глибока шана до предковічних традицій свого народу, поваги до його видатних діячів, шани до інших народів є могутнім засобом виховання національної свідомості та патріотизму, духовності, моральності й загальної культури студентів – майбутніх лікарів, еліти української нації.

Наукова бібліотека ВНМУ – один із структурних підрозділів університету, невід’ємна ланка медичної науки й освіти. Важливим напрямом діяльності бібліотеки є історико-медичне краєзнавство. На жаль, медичне краєзнавство поки що не представлене у жодній фундаментальній праці, тому цей напрямок роботи доводиться проводити з дотриманням загальнонаукових та конкретно-історичних методів. Втілюється це через вивчення історико-медичного краєзнавчого фонду не лише бібліотеки, а й регіону; постійно здійснюються пошуки в мережі Інтернет, тобто по усьому світі. Основними принципами, якими керується бібліотека в краєзнавчій діяльності є повнота, достовірність та науковість.

Наукова бібліотека поставила за мету в якомога найповнішому обсязі виявити, зібрати, систематизувати, опрацювати, зберегти та популяризувати серед студентів, викладачів, співробітників ВНЗ та громадськості інформацію про вчених університету, їх наукову спадщину, вклад у розвиток вітчизняної та світової медицини й фармації, історію університету від його створення до сьогодення, його наукових шкіл, тощо; а також створення на базі віднайдених краєзнавчих матеріалів власної друкованої та електронної біобібліографічної продукції, підготовці краєзнавчих ресурсів для використання їх зареєстрованими читачами та віддаленими користувачами електронних мереж.

Важливе значення надається дослідницькій, пошуковій роботі. Активно проводиться пошук матеріалів в установах нашого міста, які займаються краєзнавчою діяльністю. Тісні контакти бібліотека налагодила із Державним архівом Вінницької області, працівники якого активно сприяють розширенню краєзнавчого напрямку роботи в бібліотеці, а також з Вінницькою обласною універсальною науковою бібліотекою ім. К. А. Тімірязєва, обласною науковою медичною бібліотекою, обласним краєзнавчим музеєм, Національним музеєм-садибою ім. М. І. Пирогова, обласним відділенням Спілки письменників України, окремими видавництвами, багатьма іншим установами та організаціями, окремими краєзнавцями, не лише м. Вінниці, а й України.

Цікава робота проводиться з науковцями зарубіжжя. Кшиштоф Круліковський – лікар Відділення епідеміології та превентивних новоутворень Центру онкології – Інституту ім. Марії Складовської-Кюрі у Варшаві (Польща) надав відомості про Вікторію-Марію Веркентін, першу жінку-радіолога у відродженій Польщі після 1918 року. Разом з науковцем та працівниками ННМБУ в селі Корделівка на Вінниччині була проведена дослідницька робота. 7 листопада 2014 р. в селі за участю бібліотеки ВНМУ, віце-консула Генерального консульства Республіка Польща у Вінниці Войцеха Мрозовського, представників місцевої влади, мешканців села відбулося урочисте відкриття меморіальної дошки Вікторії-Марії Веркентін. Під час поїздки були відшукані старі житлові будинки Корделівського цукрового заводу, один із них 1889 р. побудови. За словами старожилів, в одному із них могла мешкати на той час сім’я директора заводу Оттона Веркентіна – батька славетної землячки. Інформація та фото про відкриття меморіальної дошки були надіслана К. Круліковському з яким бібліотека продовжує підтримувати творчі зв’язки. Змістовним було спілкування з магістром Інституту славістики Гейдельберзького університету А. Ц. Кострецькою, яка, приїхавши на Батьківщину, звернулася до бібліотеки за допомогою надати їй інформацію за темою: «М. І. Пирогов – керівник групи молодих вчених, відряджених у Німеччину для підготовки до професури у 1862-1866 рр. Листи

з Гейдельберга». В подальшому спілкування з науковцем щодо уточнення бібліографічних даних, окремих фактів продовжувалося за допомогою електронної пошти.

Основою краєзнавчої діяльності бібліотеки є краєзнавчий фонд, який систематично поповнюється монографіями, підручниками, навчальними виданнями, методичними посібників, у т. ч. із дарчими написами авторів в якості подарунків. Значним і цікавим доповненням є теки із віднайденими краєзнавчими матеріалами, в т. ч. архівними, неопублікованими; фото- і відеоматеріали, інші документи, у т. ч. на електронних носіях. Фонд краєзнавчої літератури розкривають книжково-ілюстративні та електронні виставки та їх презентації, бібліографічні огляди («Легенда століття» – до 105-ї річниці від дня народження П. М. Серкова, всесвітньо відомого вченого-нейрофізіолога, доктора біологічних наук, професора, академіка НАН України. З 1942 по 1943, з 1944 по 1953 рр. Пилип Миколайович очолював кафедру нормальної фізіології Вінницького медичного інституту; «Лікар Боржковський – примножувач духовної спадщини славетного роду» – до 80-річчя випускника ВНМУ, нащадка С. Руданського; «Vivat, ректоре» – до 70-річчя ректора ВНМУ В. М. Мороза та багато ін.

З будівництвом нового корпусу бібліотеки з'явиться можливість виокремити фонд краєзнавчої літератури з загального фонду бібліотеки.

В рамках науково-дослідної роботи проводиться збір матеріалів «Персоналії вчених ВНМУ імені М. І. Пирогова з часу заснування навчального закладу до сьогодні», «Почесні професори університету», «Праці науковців кафедр ВНМУ», «Історія університету», «Випускники ВНМУ – слава і гордість рідного краю», ін. Зібрано та звірено з першоджерелами близько 200 наукових біографій вчених університету. Поступово формується колекція праць науковців.

Особлива увага приділяється розвитку краєзнавчої бібліографії, видавничій діяльності. Великою популярністю, особливо серед професорсько-викладацького складу та співробітників університету користується щорічне видання біобібліографічного календаря «Вінниччина медична: знаменні й пам'ятні дати», присвячене визначним подіям в історії Вінницького національного медичного університету імені М. І. Пирогова. Календар містить також інформацію про ювілярів – науковців та випускників, які зробили вагомий внесок у розвиток університету, становлення університетської та вітчизняної медичної науки. Враховуючи те, що формування навчального закладу нерозривно пов'язане з історією краю, календар містить інформацію про знаменні дати, події, імена видатних медиків – уродженців Вінниччини. Видання розраховане на науковців, студентів, бібліотечних працівників, краєзнавців, всіх, хто цікавиться питаннями історії медицини краю. Календар представлений в друкованому й електронному вигляді.

Спільно з ВОУНБ ім. К. А. Тімірязєва проводиться робота з підготовки щорічних «Календаря знаменних і пам'ятних дат Вінниччини», а з ННМБУ – календаря знаменних і пам'ятних дат «Імена в медицині у відгомоні часу» (надається інформація про визначні події в житті університету, видатних медиків краю та науковців університету).

Вінницький національний медичний університет носить ім'я М. І. Пирогова. У бібліотеці зібрані матеріали про вченого починаючи з 50-х рр. 19 ст. У 2010 р. у співпраці з ННМБУ бібліотекою створено електронний варіант унікального біобібліографічного покажчика «М. І. Пирогов». Ретельна робота з підготовки матеріалів до друкованого ретроспективного біобібліографічного покажчика, присвяченого М. І. Пирогову була закінчена у 2015 році. В Державному архіві Вінницької області було виявлено і включено до нього близько 120 джерел, унікальних матеріалів про життєвий шлях, лікарську й громадську діяльність, вшанування пам'яті геніального хірурга й анатома. Проводиться плідна робота з кафедрами університету. Так, спільно з колективом кафедри хірургії № 2 підготовлено та видано біобібліографічний покажчик «Кафедра факультетської хірургії: історія та сьогодні» (2013). У виданні представлені історія кафедри, науковий шлях її завідувачів і завучів, короткі відомості про співробітників кафедри від її заснування до наших днів. Всі розділи доповнені бібліографічними списками літератури. 80-річний літопис кафедри супроводжують маловідомі фотоматеріали, надані у т. ч. працівниками кафедри.

До 80-річчя кафедри пропедевтики внутрішньої медицини бібліотека надала видання праць науковців кафедри, інформацію про історії кафедри, фото ректорів ВНМУ. Ці матеріали стали цікавим доповненням до створеного працівниками кафедри відеофільму. До 75-річчя від дня народження професора, онколога Б. А. Болюха у серії «Вчені нашого університету» вийшов у світ біобібліографічний покажчик «Болух Борис Афанасійович». На прохання кафедр виконуємо краєзнавчі розвідки про перших професорів, про історію становлення цих структурних підрозділів ВНЗ. Співробітники кафедр охоче діляться цікавими матеріалами з бібліотекою. Наприклад, професор кафедри нормальної фізіології ВНМУ О. Власенко подарував бібліотеці диск із записом лекції колишнього завідувача цієї ж кафедри П. М. Серкова, який прочитав її у 100-річному віці в переповненій залі Інституту фізіології ім. О. О. Богомольця. Колишня співробітниця кафедри мікробіології Р. В. Раковська надала для бібліотеки кілька десятків фотографій, матеріали з історії кафедри.

Спільно з вінницьким видавництвом «ПРАДА-АРТ» у 2013 р. бібліотека підготувала матеріали до 5-го випуску регіонального альманаху «Подільські джерела», що вийшов за назвою «Під знаком Червоного Хреста». Серед членів редакційної колегії – директор Н. М. Кравчук та головний бібліотекар бібліотеки О. А. Юрчишина. На сторінках цього видання, що побачило світ у 2013 році, багато цікавого розповідається про історію медицини краю, університету, його науковців, видатних медиків Вінниччини. Видання вміщує праці співробітники університету: Ю. М. Мостового, С. М. Шувалова, Л. П., Солейко, О. В. Солейко, О. А. Юрчишиної.

У співпраці з ННМБУ у 2014 році побачила світ книжка «І я знов живий світ оглядаю...», яка стала дипломантом Всеукраїнської літературно-мистецької премії ім. С. Руданського 2015 року.

У 2016 році започаткована наукова робота на тему: «У бронзі, мрамурі й граніті» (збір відомостей про пам'ятники, меморіальні дошки видатним медикам Вінниччини та науковцям, видатним випускникам ВНМУ ім. М. І. Пирогова).

Особливе місце в краєзнавчій діяльності бібліотеки ВНМУ займає висвітлення історії університету, одного з провідних ВНЗ України. Університет має славу історію, добрі традиції й непересічні здобутки. Широко відомі імена науковців минулого і сьогодення: нейрофізіолога, академіка НАН України Пилипа Миколайовича Серкова; видатного українського терапевта, професора Бориса Соломоновича Шкляра; видатного хірурга Миколи Миколайовича Болярського; українського гігієніста, міністра охорони здоров'я УРСР (1947–1952), засновника і керівника Інституту екогігієни і токсикології Лева Івановича Медведя; мікробіолога, професора, Академіка вищої школи України, Г. К. Палія; академіка, Героя України (2003), Академіка Національної академії медичних наук України, ректора університету Василя Максимовича Мороза та багатьох інших.

Характерною рисою пострадянського періоду в розвитку краєзнавства є повернення до історичних витоків, відродження краєзнавчої спадщини, реабілітація імен. З'явився доступ до розсекречених архівів, зникло табу на імена багатьох репресованих науковців, лікарів, діячів медицини краю. Таким чином, віднайдені й визволені з полону забуття документальні матеріали про незаконно репресованих, а згодом реабілітованих перших директорів Вінницького медичного інституту (нині університет) Г. Д. Брілліанта, О. П. Смолянську, М. О. Васильця, професора, завідувача кафедри загальної гігієни Р. Д. Габовича, бібліотекаря Т. С. Поленс та багатьох інших викладачів, співробітників, студентів.

Підготовлено до друку біобібліографічний покажчик «Ректори ВНМУ ім. М. І. Пирогова: 1930-2016», де на основі архівних матеріалів віднайдено раніше невідомі документи про ректорів вузу. Видання також містить віднайдені в ДАВО раніше не опубліковані фотоматеріали. Йдеться про вклад ректорів навчального закладу в його створення, розбудову, становлення та розвиток, відновлення з руїн після Другої світової війни, в організацію та вдосконалення навчального процесу, зміцнення та розвиток матеріально-технічної бази вузу.

Налагоджено листування з родиною М. М. Хращевського, який у 20-х рр. 20 ст. викладав у фармацевтичному технікумі, що працював на правах ВНЗ, (предтечі Вінницького

фармацевтичного, а згодом медичного інститутів) латинську мову та був репресований у 1944 р. Донька вченого Оксана Хращевська надіслала в подарунок бібліотеці кілька примірників книги власних спогадів «Зламаний цвіт» (2012), онука та правнука – фотографії та інші матеріали.

Білою плямою в історії університету є робота ВНЗ в роки нацистської окупації, не досить освітлений довоєнний період університету. У 2016 році розпочалися активна пошукова й дослідницька діяльність з метою встановлення історичної істини. Ретельно переглянуто підшивки газети «Вінницькі вісті», яка виходила у Вінниці під час нацистської окупації. Встановлено, що в цей період Вінницький медичний інститут працював. Знайдено матеріали про керівників ВНЗ періоду окупації (Замятін Михайло Костянтинович (10.04.1895–?), професор, з 22.07.1941 по 05.02.1942 – тимчасово в. о. директора законсервованого Вінницького медичного інституту, з 02.1942 по 19.10.1942 рр. – в. о. директора Вінницького. Ган Георгій Станіславович (09.04.1902-1964), професор, з 20.10.1942 по 01.10.1943 року – в. о. директора цього ВНЗ). Віднайдено деякі матеріали про воєнний період діяльності інституту, студентський рух 1941-1942 рр. у Вінниці. Цікавими знахідками для бібліотеки були віднайдений альбом випускників Вінницького медичного інституту 1940 року, студентські залікові книжки та дипломи про закінчення медичного інституту періоду окупації Вінниці. Уже встановлена частина прізвищ студентів, співробітників, викладачів ВНМУ, полеглих під час Другої світової війни і тих, хто зазнав репресій. Зібрано понад 100 фотографій, 200 біографій учасників 2-ї світової війни, викладачів та співробітників ВНМУ, тих, хто повернувся після війни та працював в університеті. Особливо цінними є знахідки довоєнного періоду розвитку університету та про науковців того часу, оскільки довоєнні архівні матеріали ВНМУ не збереглися й інформацію доводиться збирати по крихтам. Зокрема, віднайдено матеріали про професорів, які працювали у ВНМУ до початку Другої світової війни: Г. П. Калину, М. Ю. Лорина-Епштейна, О. О. Севастьянова, В. Л. Бедера та інших. Віднайдено також матеріали про участь студентів в ОУН і УПА, матеріали про історію створення Обеліску Слави на території ВНЗ. Найактивнішими нашими помічниками і консультантами є відомі вінницькі краєзнавці Ярослав Андрійович Бранько, Микола Григорович Домненко. Дослідницька робота проводиться також у співпраці з Вінницьким обласним відділенням пошуково-видавничого агентства «Книга пам'яті України».

Працівники бібліотеки систематично й наполегливо працюють в ДАВО, Вінницькому обласному краєзнавчому музеї, науковій бібліотеці ВОУНБ ім. К. А. Тімірязєва, інших установах і організаціях. Краєзнавець, студент Вінницького торговельно-економічного інституту Іван Моканюк, використовуючи власну техніку, відсканував сотні аркуші з документів архіву ВНМУ ім. М. І. Пирогова та Державного архіву Вінницької області, а також описи справ Вінницького медичного інституту, що знаходяться у тому ж архіві та надав їх для користування до бібліотеки.

Оскільки наукова діяльність багатьох вчених-медиків пов'язана в силу різних обставин з декількома навчальними закладами, виконуємо окремі запити, що надходять з різних куточків України, щодо уточнення бібліографічних даних, окремих сторінок біографій науковців. Так, на сайтах інших бібліотек, різних установ та організацій віднайдено цікаві матеріали, у т. ч. ілюстративні, повнотекстові документи про вчених ВНМУ імені М. І. Пирогова, і якщо є така можливість, матеріали звіряються з першоджерелами. Таким чином було віднайдено цікаву інформацію про відомого терапевта, професора Б. С. Шкляра; професорів І. А. Шраєра, Г. П. Калину, К. Д. Двужильну; ректора ВНМУ С. І. Корхова та багатьох інших.

Продовжується робота з пошуку інформації про випускників ВНМУ: заслужених лікарів України, почесних професорів ВНМУ, науковців, керівників медичних та оздоровчих закладів, талановитих лікарів, пов'язаних з університетом та краєм. Допомогу в краєзнавчій діяльності бібліотеки надають також випускники університету: військовий лікар-отоларинголог, нащадок лікаря й поета С. Руданського О. В. Боржковський з м. Житомира та О. Я. Щупка з м. Суми. Зокрема, для студентів і викладачів університету у 2011 році відбулася зустріч з лікарем О. В. Боржковським, а в квітні 2015 року – презентація книжки «І я знов живий світ оглядаю...» (К. :

ПАТ «ВІПОЛ», 2014. – 224 с.) за його участю, присвячена 180-й річниці від дня народження С. Руданського. Випускник подарував бібліотеці диски з записами передач «Пам'ять серця» та «Мамина доля», присвячених йому та відзнятими на Житомирській ДТРК.

Збираємо також матеріали про викладачів університету – учасників АТО.

В рамках бібліографічного дослідження «Наукові праці вчених ВНМУ ім. М. І. Пирогова» лише за період 1921-1945 рр. віднайдено понад 200 праць. Таким чином формується колекція праць вчених університету. У 2013 році створена політематична БД, яка є складовою частиною довідково-пошукового апарату наукової бібліотеки ВНМУ ім. М. І. Пирогова, однією з ланок автоматизованої бібліотечно-інформаційної системи. Значна частина матеріалів, що входять до бази даних – краєзнавчого характеру незалежно від їх місцезнаходження: використовуються фонди наукової бібліотеки та архіву Вінницького національного медичного університету імені М. І. Пирогова, Державного архіву Вінницької області, Вінницької обласної універсальної наукової бібліотеки імені К. А. Тімірязєва, Вінницької обласної наукової медичної бібліотеки, ін. Дана база орієнтована на викладачів, студентів університету, працівників галузі охорони здоров'я та фармації, істориків медицини, краєзнавців. Станом на 06.04.2016 ця БД нараховувала 2407 бібліографічних аналітичних записів, 1007 з них стосуються університету, персоналій його викладачів, випускників, тощо. Використовуються у роботі також і законсервовані карткові картотеки: «Праці викладачів ВНМУ», «Історія ВНМУ імені М. І. Пирогова». До багатьох записів цієї БД прикріплені повнотекстові документи.

Ефективним шляхом формування історичної пам'яті та популяризації медичного краєзнавства є ЗМІ, зокрема Інтернет. Наприклад, лише на початку 2016 році на сайті Національної спілки краєзнавців України виставлена стаття «Мандрівка до Буші – свято для душі» про подорож колективу працівників наукової бібліотеки ВНМУ до Державного історико-культурного заповіднику, що знаходиться в Ямпільському р-ні Вінниччини. У Всеукраїнській газеті «Спорт ветеранів України» вміщена стаття про колишнього завідувача кафедри фізичного виховання та лікувальної фізкультури ВНМУ О. Н. Іванова. Статті та замітки з історико-медичного краєзнавства були надруковані у газетах «Кримська світлиця», «Слово Просвіти», «Літературна Україна», виданні «Приватний лікар» (додаток до журналу «Участковий врач»), а також виставлені на сайтах цих видань. Як подарунок за надіслану статтю «Лікар Степан Руданський: відомий і невідомий...» ТОВ «РедМед Агенства Популярних медичних видань» подарувало для бібліотеки річну передплату на це видання. Краєзнавча діяльність бібліотеки широко висвітлюється на сторінках всеукраїнських та місцевих періодичних видань.

Краєзнавчі напрацювання використовують у своїй діяльності кафедри, факультети ВНМУ, інші навчальні заклади, науковці, студенти, письменники, музеї, краєзнавці, дослідники історії краю.

Таким чином, діяльність наукової бібліотеки ВНМУ в царині медичного краєзнавства спрямована на збереження наукової спадщини університету, віднайдення та дослідження незаслужено забутих сторінок історії та імен в історії вузу, створення найбільш повного й повноцінного зібрання наукових біографій вчених, їхніх праць, створення повнотекстової бази даних краєзнавчих матеріалів, упорядкування та відображення масиву краєзнавчих документів у біобібліографічній продукції з застосуванням традиційних і новітніх технологій з метою найповнішого задоволення запитів користувачів. Краєзнавча робота наукової бібліотеки ВНМУ допомагає не лише досягнути самотутню історію університету, а й сприяє вихованню в студентів почуття патріотизму, бажання досліджувати й вивчати історію медицини, відкривати нові сторінки історії Вінницького національного медичного університету.

*Юрчишина Ольга Анатоліївна, головний бібліотекар
наукової бібліотеки ВНМУ імені М. І. Пирогова*